

Peter Melz

Handel med värdepapper – ett problem för ideella föreningar och stiftelser?

1 Inledning¹

1. För *allmännyttiga ideella föreningar och stiftelser* (betecknas nedan gemensamt allmännyttiga organisationer) föreligger begränsad skattskyldighet enligt 7 kap. inkomstskattelagen (IL), vilket innebär bl.a. att skattskyldighet inte föreligger för sådana inkomster av näringsverksamhet som till sin karaktär är kapitalinkomster. Däremot föreligger skattskyldighet för inkomst av näringsverksamhet som till sin karaktär är rörelseinkomster.

Rörelseinkomster kan exempelvis uppstå på grund av den allmännyttiga verksamheten, då denna bedrivs som egenverksamhet. Som sådan är inkomsten skattskyldig för stiftelser men undantagen från skattskyldighet för allmännyttiga ideella föreningar enligt 7 kap. 7 § IL. I särskilda situationer kan även rörelseinkomster uppkomma i den verksamhet som syftar till förvärv av inkomster för användning i den allmännyttiga verksamheten. Vanligast är att s.k. hävdvunnen finansiering av ideella föreningar genom arrangemang såsom bingo, dansaftnar etc. ger rörelseinkomst, men denna är undantagen från skattskyldighet enligt 7 kap. 7 §.

Kapitalinvesteringar i olika slags värdepapper ger däremot regelmässigt kapitalavkastning som är kapitalinkomst. Anledningen till denna artikel är dock att det inte kan uteslutas att om en sådan verksamhet bedrivs på en visst sätt den skulle kunna klassificeras som rörelse, nämligen s.k. värdepappersrörelse. Hittills har i praxis endast prövats om värdepappersrörelse kan bedrivas av fysiska personer och aktieföretag. Fysiska personer har inte ansetts kunna bedriva värdepappersrörelse, medan aktieföretag däremot har ansetts kunna bedriva värdepappersrörelse. Man kan fråga sig om värdepappersrörelse är ett reellt problem för allmännyttiga organisationer, men på grund av att det inte kan uteslutas och då de potentiella skattekonsekvenserna kan bli mycket väsentliga torde det vara motiverat att ta upp frågan.

¹ Artikeln har av tidsskäl tyvärr inte hunnit underkastas sedvanlig seminariebehandling. Värdefulla synpunkter har erhållits på olika versioner av manuskriptet av skattejuristen Magnus Carlsson, f.d. hovrättsrådet Henning Isoz, skattedirektören Sune E. Jansson, professor emeritus Leif Mutén, regeringsrådet Anders Swartling samt skattejuristen Ulf Tivéus. Författaren svarar självklart ensam för eventuella kvarvarande fel och brister samt de i artikeln uttryckta värderingarna och ställningstagandena.

Vissa frågor som undersökts har inte redovisats i artikeln då de inte ansetts ha tillräcklig relevans och prioriteringar behövt göras av utrymmes- och tidsskäl. Det gäller exempelvis behandlingen av värdepappershandel enligt civilrättslig och mervärdesskatterättslig lagstiftning. Då begreppen på dessa områdena är autonoma och inte heller i övrigt synes ge någon vägledning har de avgränsats bort. Om jag i detta eller andra avseenden senare finner ytterligare relevant material så avser jag att återkomma med en kompletterande artikel.

Värdepappersrörelse kan ha flera olika former. Normalt bedrivs den av banker m.fl. mot kunder. För de allmännyttiga organisationerna är endast av intresse att diskutera den form där värdepappersrörelse ansetts föreligga trots att försäljningen skett enbart över börs utan kunder.²

För ett *aktiebolag* kan en värdepappersrörelse medföra positiva skattekonsekvenser i form av rätt till nedskrivning på värdepapperslagret och för aktiebolagets ägare erhålls normalt effekten att den förmögenhet som är nedlagd i värdepappersrörelse är undantagen från förmögenhetsskatt. Innebörden av dessa rättsföljder behandlas inte närmare i artikeln.

För *aktiebolag* som eftersträvar klassificering som *förvaltnings- och investmentföretag* krävs att de i allt väsentligt endast förvaltar värdepapper. Om en del av verksamheten skulle klassificeras som värdepappersrörelse kan det möjligen, men ingalunda säkert, innebära att denna del inte anses utgöra förvaltning av värdepapper.³ Denna situation skall inte behandlas här.

2. I artikeln görs en kartläggning av hur värdepappersrörelse definieras och avgränsas vid inkomstbeskattningen. Det sker först allmänt och därefter med avseende på situationen för stiftelser och ideella föreningar. Som framgår är behandlingen begränsad till de fall *värdepapper köps och säljs på börs etc. för egen räkning*. Det är här de egentliga gränsdragningsproblemen kan uppstå. Banker och andra som handlar direkt med kunder etc. berörs bara jämförelsevis i artikeln.

Det befintliga rättskällematerialet är främst rättspraxis. Behandlingen i litteraturen är begränsad. Praxis har eftersökts systematiskt.⁴ Andra källor har sökts på sedvanligt sätt men utan möjlighet till systematiska eftersökningar.

Värdepappersrörelse är inte särskilt *definierat* i IL, utan det är de allmänna bestämmelserna om avgränsning av inkomstslaget näringsverksamhet som styr. Både sakligt och av framställningstekniska skäl finns dock anledning att i huvudsak använda beteckningen rörelse istället för näringsverksamhet. Värdepappersrörelse är nämligen en speciell form av näringsverksamhet och det är endast för sådan näringsverksamhet, men inte för näringsverksamhet i form av kapitalförvaltning, som skattskyldighet föreligger för begränsat skattskyldiga personer.

Värdepappershandel används nedan normalt som beteckning på själva verksamheten, medan *värdepappersrörelse* syftar på den skatterättsliga innebörden av denna handel.

Om inte annat anges antas den diskuterade värdepappershandeln omfatta *aktier* och aktieliknande instrument.

Om en värdepappersrörelse anses föreligga kan det uppkomma problem att avgränsa den tidsmässigt och från andra inkomster. Dessa problem berörs inte i artikeln.

2 Principiella utgångspunkter

Juridiska personer, och därmed allmännyttiga organisationer, redovisar endast inkomster i ett inkomstslag, näringsverksamhet. Inom inkomstslaget måste en avgränsning ske mellan, i här aktuellt hänseende, rörelseinkomst och andra inkomster. Numera finns i 2 kap. 24 § IL en *definition av rörelse* där det anges följande:

”Med rörelse avses annan näringsverksamhet än innehav av kontanta medel, värdepapper eller liknande tillgångar. Om kontanta medel, värdepapper eller liknande tillgångar innehas som ett led i rörelsen, räknas innehavet dock till rörelsen.”

² Handel med kunder bör vara utesluten för allmännyttiga organisationer eftersom sådan verksamhet torde omfattas av den tillståndspflicht som stadgas i lagen om värdepappersrörelse. Tillstånd meddelas endast bankinstitut, svenskt aktiebolag och utländska företag. Det torde även principiellt var främmande för allmännyttiga organisationer att bedriva sådan verksamhet.

³ Ett fall drivs f.n. av en skattemyndighet; se Jansson SST 2000 s. 784 ff.

⁴ Diverse rättsfallsdatabaser har genom sökord och kompletterats med registersökningar, men det garanterar naturligtvis inte att allt relevant material hittats.

Bestämmelsen har tillkommit synbarligen utan några överväganden om den här diskuterade situationen och tar sikte på ett antal bestämmelser av särskild karaktär såsom 24 kap. 16 § IL. Innebörden av bestämmelsen är att förvaltning av värdepapper inte utgör rörelse, men det anges inte hur gränsdragningen skall ske.⁵ Det borde därför inte finnas anledning att anta att bestämmelsen påverkar gränsdragningen såsom den skett hittills i praxis. För den som vill, såsom undertecknad, förorda en restriktiv tillämpning av rörelseklassificering för värdepappersinnehav, ger dock bestämmelsens formulering ett möjligt stöd. Andra meningen kan, men måste inte, tolkas så att värdepappersinnehavet i sig inte kan konstituera rörelsen, utan värdepappersinnehavet skall innehas som ett led i en annan verksamhet som utgör rörelse.

I det följande utgår jag dock, för säkerhets skull, från att gränsdragningen för tid såväl före som efter IL:s ikraftträdande utgår ifrån de *rörelserekvisit* som funnits i inkomstskattelagarna sedan lång tid tillbaka och som numera finns i 13 kap. 1 § IL. Dessa rekvisit gäller den egentliga trängre formen av näringsverksamhet som motsvarar det gamla inkomstslaget rörelse. På grundval av dessa rekvisit skall nedan diskuteras innebörden av de allmänna principerna för avgränsning av rörelse. De mer konkreta normerna som i praxis tillämpats för värdepappersrörelse behandlas i följande avsnitt.

2.1 Normer för klassificering som rörelse

1. Karaktäristiskt för rörelseverksamhet är ett *värdeskapande*. Tillgångar som omsätts skall genom verksamheten på något sätt tillföras ett värde. Detta är tydligast vid tillverkning, men förekommer även vid distribution etc. där överföringen av en tillgång från en kategori kunder till en annan kategori påverkar tillgångens värde. I praxis och litteratur brukar denna företeelse oftast benämnas att verksamheten riktar sig mot allmänheten, eller annorlunda uttryckt att verksamheten har kunder. Detta torde vara karaktäristiskt nästan för all verksamhet som i praxis klassificerats som rörelse.⁶

En verksamhet där värdepapper köps och säljs på börs saknar detta värdeskapande moment, eftersom handeln inte sker med kunder.⁷ Ägaren kan inte påverka värdet på värdepappren genom sin verksamhet. Han kan genom val av investeringsobjekt och investeringsperiod påverka avkastningen på investeringen, men dessa beslut påverkar inte värdet på investeringsobjektet. Vid värdepappershandel direkt med kunder är däremot en sådan prispåverkan möjlig genom möjligheten att välja och påverka kunderna. Nedan i punkt 3 berörs kort en del andra försäljningsverksamheter där det kan diskuteras hur framträdande värdepåverkan genom kundrelationen är.

I *litteraturen* är ovannämnda fråga sparsamt behandlad.⁸ Några förarbetsuttalanden i egentlig mening finns inte, men däremot har rättsbildningen i praxis behandlats i förarbeten. I SOU 1977:86, s. 549 f., redovisas vissa överväganden om rörelsekaraktären hos en värdepappershandel:

”Det kan enligt beredningens uppfattning i och för sig sättas i fråga om handel med värdepapper, som drivs av annan än fondkommissionär e.d., skall anses utgöra rörelse i egentlig mening.

⁵ Se vidare prop. 1999/2000:2 s. 44 f.

⁶ Genom skattereformen sammanslogs inkomstslaget rörelse med flera andra inkomstslag. En del av de verksamheter som härigenom tillfördes inkomstslaget näringsverksamhet har inte de nämnda rörelsekaraktäristika. Undantag föreligger vidare inom kategorin värdepappersrörelse, vilket kommer framgå nedan.

Det torde finnas en del andra situationer där krav på verksamhet riktad mot allmänheten inte upprätthållits, men det har inte funnits tid för en systematisk sökning. På mervärdesskatteområdet finns några fall som ibland anförs som exempel på att kravet i vissa fall upprätthållits och i andra inte krävts. Ätminstone en del av sistnämnda fall gäller dock tillhandhållanden från bolag och föreningar till ägare/medlemmar. Ägare anses i skatterätten generellt kunna uppträda i egenskap av kund mot ägt bolag etc., varför man bör anse det som att allmänheten tillhandagås även i ett sådant fall.

⁷ En påverkan kan även ske genom eget arbete i aktiebolaget. Härför gäller ett annat regelpaket i 57 kap. IL.

⁸ I min avhandling *Kapitalvinstbeskatningens problem 1986* har frågorna behandlats kort i kap. 10. De här framförda uppfattningarna sammanfaller i princip med vad där anges.

Verksamheten har en mycket speciell karaktär genom att transaktionerna normalt sker för den skattskyldiges egen räkning. Den skattskyldige saknar vidare regelmässigt kännedom om vem som köpt eller sålt hans aktier. Beredningen har mot denna bakgrund övervägt att föreslå att all värdepappershandel som inte bedrivs av fondkommissionär e.d. skall beskattas enligt realisationsvinstreglerna. Emellertid synes det inte lämpligt att på detta område gå ifrån de principer som ligger till grund för bestämningen av rörelsebegreppet.”

Uttalandet synes något motsägelsefullt. Det kan kanske tolkas så att man var skeptisk till värdepappershandels rörelsekaraktär i trängre principiell mening, men att den ansetts överensstämma med faktiskt använda normer för rörelsebedömningen.

Sammanfattningsvis är det min uppfattning att kundrelation är ett grundläggande rekvisit för egentlig rörelse. I praxis angående värdepappersrörelse upprätthålls dock inte ett sådant krav i vissa situationer (aktiebolag) och det torde finnas andra exempel på det. I vissa situationer torde det av pragmatiska skäl vara motiverat att frångå kundkravet, men som kommer framgå nedan anser jag inte att det finns några påtagliga skäl för att frångå kravet just för värdepappershandel.

2. En värdepappersrörelse närliggande verksamhetstyp är *yrkesmässiga fastighetsförsäljningar*. På detta område har utvecklats en rad särskilda regler och lagbestämmelser som det inte finns anledning att beröra. Frågan om värdehöjande inslag i verksamheten är dock en principiell fråga och dess innebörd kanske kan ytterligare belysas genom förhållandena på denna område.

I såväl byggnads- som tomtrörelsefallen är förädlingsmomentet normalt påtagligt, genom byggande, reparationer, avstyckning etc. Vid handel med fastigheter är däremot förädlingsinslaget inte lika påtagligt. Utmärkande är dock att en kundrelation föreligger. Det innebär att ett förädlingsinslag finns genom fastighetshandlaren s möjligheter att påverka inköps- och försäljningspriserna. Det finns därför en principiell grund för att hänföra sådana fastighetsförsäljningar till rörelse, om ytterligare förutsättningar föreligger såsom att förvärven sker med försäljningsavsikt samt att det föreligger tillräcklig omfattning och intensitet i försäljningarna.⁹ I sistnämnda avseenden har man i den praktiska rättstillämpningen använt sig av enklare objektiva konstaterbara omständigheter såsom innehavstid, omsättningshastighet etc.¹⁰

Ett inslag av förädling föreligger således regelmässigt vid yrkesmässiga fastighetsförsäljningar.

3. Det finns säkert ett antal *gränsfall* där värdepåverkan genom verksamheten inte är markant och där man kan diskutera om det är frågan om rörelse eller förvaltning av ett kapital. Det kan gälla omfattande köp på auktioner av konst etc. Det finns inte här möjlighet till mer än en kort kommentar. I auktionsfallen antar jag att den som regelbundet omsätter tillgångar, utan syfte att inneha dem, ofta kan anses bedriva rörelse och att man även kan se ett visst förädlingsinslag genom möjligheten att utnyttja informationsövertag, val av auktionär etc. I de fall där handel sker över regelrätta börser exempelvis med råvaror liknar situationen däremot aktiehandel, och om inte väsentliga skillnader föreligger bör bedömningen ske på samma sätt som för aktier.

Slutligen får sägas att ett principiellt gränsdragningsrekvisit, såsom angavs ovan i slutet av punkt 1, nog inte renodlat kan användas för alla fall utan att i vissa situationer en viss lämplighetsbedömning får ske där även andra faktorer beaktas.

⁹ Dessa karaktäristiska saknas typiskt sett vid försäljning av egnahem etc.

¹⁰ Se Melz 1986 s. 213 liksom Mutén Inkomst eller kapitalvinst 1959 Avd. IV.

2.2 Normer för klassificering som kapitalvinst

Som angetts ovan skall bedömningen av en värdepappersverksamhets karaktär ske från rörelseutgångspunkt. Vid en sådan bedömning kan dock normerna för klassificering av kapitalvinster vara till en viss hjälp.

Skillnaden ”mellan kapitalvinster och ordinära vinster kan anges så, att *ordinära vinster* uppstår genom att tillgångar köps på en marknad och säljs på en annan marknad, medan kapitalvinster uppstår genom prisförändringar på *en* marknad”.¹¹ Härmed avser jag att det finns en skillnad mellan ”marknaderna” som typiskt sett gör det lönsamt att förflytta tillgången mellan marknaderna. Mer principiellt talas även om ”rena kapitalvinster”, vilka föreligger då värdeförändringen är oväntad.¹²

Värdepappersförsäljning på en börs medför typiskt sett vinster som kan klassificeras som kapitalvinster enligt båda definitionerna. Börsen är en marknad där den enskilde aktören normalt inte i praktiken påverkar priserna, och prisförändringarna är i den meningen oförutsägbara för honom, dvs. kapitalvinster. Värdepappersförsäljningar mot kunder uppfyller däremot inte den förstnämnda kapitalvinstdefinitionen och inte heller fullständigt den sistnämnda.

De principiella utgångspunkterna för kapitalvinstdefinitionen stämmer således överens med vad som anförts ovan om de principiella utgångspunkterna för rörelseklassificeringen.

3 Bedömningar i praxis av värdepappersrörelse

1. Värdepappershandel torde av de flesta uppfattas som en rätt ovanlig företeelse.¹³ Egentlig värdepappershandel bedrivs främst av bankinstitut och värdepappersinstitut. För dem kan värdepapperslager tjäna speciella funktioner såsom buffertlager i kundhandeln etc., men det kan även ingå i handel som sker direkt mot andra värdepappersföretag och således utanför börs. Av rättspraxis framgår att värdepappersrörelse sedan lång tid tillbaka ansetts kunna föreligga även vid handel på börs för egen räkning, vilket är den situation som skall diskuteras nedan.

Bedömningarna i äldre praxis om värdepappersrörelse torde bäst sammanfattas med beskrivningen i SOU 1977:86, Beskattning av företag, s. 319 ff.

”Handel med värdepapper i egentlig mening bedrivs av banker och fondkommissionärer. Enligt rättspraxis kan även köp och försäljningar av värdepapper i större omfattning av fysisk eller juridisk person, som inte är fondkommissionär, i vissa fall räknas som rörelse. Antalet rättsfall på detta område är relativt begränsat. Det är därför svårt att mera bestämt ange vilka faktorer som är avgörande vid bedömningen av om rörelse eller tillfällig förvärvsverksamhet skall anses föreligga. Omsättningens storlek liksom omsättningshastigheten och antalet transaktioner per tidsenhet torde dock vara de viktigaste bedömningsgrunderna. Kontinuiteten i verksamheten liksom dess form synes också böra beaktas. Det förefaller vara helt klart att verksamhet av detta slag som fysisk person bedrivit endast i rena undantagsfall betraktas som rörelse.”

Skillnaden i bedömningen av fysiska personer och aktiebolag kommenterades så, att svårigheten att särskilja handel från förvaltning torde vara skälet för restriktivitet avseende fysiska personer, medan ”när aktiebolag bildades för att bedriva handel” var risken för sammanblandning mindre. Att verksamheten manifesterats genom ett särskilt bolag med angivet syfte att bedriva handel med värdepapper ansågs således ha haft betydelse för bedömningen. Denna bedömning återkommer i senare praxis.

¹¹ Melz 1986 s. 9 med referens till Seltzer, *The nature and tax treatment of capital gains and losses*, New York 1951, s. 3.

¹² A.s.

¹³ Exempelvis är upplysningarna i litteraturen, RSV:s handledningar m.m. mycket begränsade.

I prop. 1980/81:68, s. 178, konstaterade departementschefen i linje härmed att som "handel med värdepapper betraktas främst verksamhet som bedrivs av banker och fondkommissionärer" och att för "andra skattskyldiga är rättsläget mer osäkert". För fysiska personer hade man i praxis varit obenägen att utan starka skäl anse att värdepappersrörelse förelåg, särskilt när köp och försäljningar enbart skett för egen räkning. För verksamhet i aktiebolagsform syntes förutsättningarna däremot vara lättare uppfyllda.

Vad gäller innehållet i *äldre praxis* kan det vara tillräckligt att ange relevanta rättsfall med en mycket kort beskrivning av omständigheterna och bedömningen.¹⁴

- RÅ 1940 ref. 35 – egen räkning, mycket korta innehav, rörelse.
- RÅ 1957 Fi 2718 – baissespekulationer, rörelse.
- RÅ 1965 Fi 398 – innehav endast över utdelningsdagen, rörelse.
- RÅ 1966 Fi 1496-97 – fysisk person, ej rörelse.
- RÅ 1969 Fi 1148 – lageromsättning 3 till 50 ggr per år, rörelse.

2. Praxis skall behandlas utförligare fr.o.m. RÅ81 1:4, därför att denna liksom några följande domar är något mer motiverade än tidigare. Det förefaller även som om bedömningen i praxis något påverkats av uttalandena i ovan angivna förarbeten.

I RÅ81 1:4 ansågs omfattande och kortsiktigt spekulativa köp och försäljningar inte vara värdepappersrörelse eftersom verksamheten bedrivits för egen räkning och "inte varit inriktad på att tillhandagå allmänheten eller särskilda investerare, som skulle ha kunnat betraktas som ... kunder, med direkt hos bolaget eller Tore O efterfrågade investeringsobjekt".¹⁵

Av rättsfallet kan den slutsatsen dras att för *fysiska personer* värdepappersrörelse inte konstitueras enbart genom handel på börs. Som framgår av citatet från företagsskatteredebereidningen torde detta ha gällt även tidigare. Principiellt kan domen antas ha sin grund i kravet att verksamheten inte påverkade värdet på de omsatta tillgångarna, vilket kom till uttryck i domen genom att det framhölls att verksamheten inte varit inriktad på att tillhandagå allmänheten eller särskilda investerare (kunder).

Det torde vara en allmän uppfattning att praxis innebär att *fysiska personer* inte kan bedriva värdepappersrörelse, utom möjligen vid mycket särskilda omständigheter.¹⁶

3. Intressant är att i de principiellt skrivna domskälen i RÅ81 1:4 bedömningen inte på något sätt har begränsats till verksamhet bedriven av en viss form av rättssubjekt. Efter 1981 års fall kom ett antal fall där RR bedömde verksamhet bedriven av *aktiebolag*. Att köp och försäljningar enbart skett på börs ansågs där inte utesluta att verksamheten klassificerades som värdepappersrörelse. Bedömningen är i praktiken inte förvånande då den är i linje med äldre praxis. Däremot är det principiellt förvånande att formen för verksamheten har en sådan betydelse för klassificeringen och det finns såvitt jag vet inte några andra motsvarigheter vid inkomstbeskattningen.¹⁷ Skillnaden framstår numera som än mer systemfrämmande eftersom neutralitet mellan olika företagsformer tillmätts ökad betydelse genom skattereformen 1991.

¹⁴ Urvalet baseras på rättsfall anförda vid RÅ81 1:4 och RÅ 1986 ref. 53.

¹⁵ Verksamhet bedriven av fysisk person samt av fysiska personer ägt handelsbolag. Se även RÅ 1981 Aa 12.

¹⁶ Ett intressant fall, som bara skall antydast, är när en fysisk person bedriver dagliga och mycket kortsiktiga affärer på börs (day-trader). Situationen skiljer sig i principiellt hänseende inte från vad som gällde i 1981 års fall. En principiell skillnad kan dock uppstå om tradern kan påverka prisbildningen, vilket torde vara möjligt i vissa fall där tradern även ägnar sig åt rådgivning åt andra aktieinvestorer.

Fysiska personer torde inte kunna bedriva handel med kunder på grund av att det omfattas av tillståndsplikten; se not 2.

¹⁷ I praxis, bl.a. RÅ 1998 ref. 10, har uttalats att avsaknad av vinstsyfte inte behöver utesluta att näringsverksamhet föreligger "åtminstone i fråga om juridiska personer". En sådan eventuell skillnad mellan olika former av rättssubjekt torde dock kunna förklaras med en skillnad i lagregleringen, eftersom fysiska personer vid avsaknad av vinstsyfte kan – och skall, antar jag – beskattas i inkomstslaget tjänst för hobbyverksamhet, medan juridiska personer bara kan beskattas om rekvisiten för näringsverksamhet är uppfyllda.

Det är dock möjligt att de skilda bedömningarna inte enbart beror på de skilda rättsliga formerna, utan även på omständigheter som är typiska för formerna. Exempelvis talas i SOU 1977:86, s. 320, om att sammanblandningsrisken med förvaltning är mindre "när aktiebolag bildades för att bedriva handel". Det är möjligt att man kan se aktiebolaget som ett subjekt som kan tillskapas och avgränsas just för en sådan verksamhet, som det eljest skulle kunna vålla stora problem att avgränsa.

4. I denna och följande punkter skall diskuteras de *rekvisit* som uppställts i praxis där värdepappersrörelse ansetts bedriven i *aktiebolag*. Det gäller värdepappershandel på börs, dvs. utan kunder. När kundkravet efterges tappar bedömningen sin tämligen enkla och entydiga karaktär, och får istället, som framgår nedan, bygga på en rad omständigheter av mer *kvantitativ* karaktär.

Som inledning kan återges domskälen – RR=KR – i ett typiskt rättsfall, RÅ 1988 ref. 45 II:

"Av utredningen i målet framgår att bolagets omsättning har varit betydande och hastig, att antalet aktietransaktioner varit stort och att handeln har varit såväl varaktig som regelbunden. Verksamheten framstår därför inte som förvaltning av ägarens förmögenhet utan fastmer som en genom kortfristiga aktieaffärer självständigt yrkesmässigt bedriven värdepappershandel. Vid angivna förhållanden skall värdepappershanteringen beskattas enligt reglerna för rörelse."

Om man börjar bakifrån i domskälen så förelåg en värdepappersrörelse på grund av att verksamheten bestått av "kortfristiga aktieaffärer". Detta framgår av att omsättningen varit "betydande och hastig" och antalet transaktioner stort.¹⁸

Kortfristigheten eller kortsiktigheten i affärerna, som det betecknas i andra rättsfall,¹⁹ framstår som en omständighet med avgörande betydelse.²⁰ Frågan blir då hur kortfristiga affärer ser ut? Den enda indikation som erhålls av redovisade sakomständigheter i rättsfallen är i bästa fall en ungefärlig bild av omsättningen satt i förhållande till lagervärdet. Exempelvis anges i RÅ 1988 ref. 45 II att omsättningen var 13,6 mkr med ett utgående lagervärde på 2,9 mkr.

5. I RÅ 1988 ref. 45 I och II angavs även *antalet aktietransaktioner* antagligen som en omständighet som kan indikera kortsiktighet. I ref. 45 II hade under beskattningsåret 57 transaktioner företagits, vilket betecknades som "att antalet aktietransaktioner varit stort". Beteckningen förefaller överdriven om man föreställer sig att ett stort antal olika aktier säljs, och varje försäljning anges som en transaktion. Den förefaller mer berättigad om endast ett fåtal aktieslag handlades åt gången och således varje transaktion omfattade hela eller en väsentlig del av innehavet. I sistnämnda fall skulle omständigheten i extremfallet innebära att hela lagret omsatts 57 gånger. Det går dock inte att dra några omedelbara slutsatser om hur det förhåller sig härmed.

Det torde vara okontroversiellt att det absoluta antalet transaktioner inte är en faktor som självständigt säger något om verksamhetens karaktär. Exempelvis kan även marginella omplaceringar i en välfördelad aktieportfölj som kanske innehåller ett 50-tal olika aktier innebära ett "stort antal transaktioner". Enligt min mening säger därför antalet transaktioner inte något som inte bättre framgår exempelvis av omsättningshastigheten.

6. En omständighet som enligt vad som angetts ovan i citatet ur SOU 1977:86 haft betydelse vid bedömningen i äldre praxis är "kontinuiteten i verksamheten". Denna omständighet torde även ha haft betydelse i senare praxis. I RÅ 1986 ref. 53 anges att verksamheten "som är inriktad på kortsiktiga aktieaffärer har pågått sedan bolaget bildades år 1981". Att *kontinuiteten* framhölls tyder på att denna omständighet kan ha betydelse.

¹⁸ Till varaktighet och regelbundenhet återkommer jag.

¹⁹ Se RÅ 1986 ref. 53 – kortsiktiga.

²⁰ Jfr Jansson SST 2000 s. 786 f.

Rörelsekriteriet varaktighet²¹ innebära en avsikt att bedriva kontinuerlig verksamhet. För att rörelse skall anses föreligga torde det därför ha betydelse att verksamheten inte bara enstaka år karaktäriseras av omfattande kortsiktiga affärer, utan att detta gäller eller kan förväntas gälla en längre period.

7. En omständighet som bör ha principiell betydelse för klassificeringen är *syftet* med verksamheten. Eftersom syften är svåra att bedöma i praktiken blir bedömningarna ofta objektiverade. Normalt bör i en värdepappersrörelse redan vid förvärv av värdepapper finnas ett syfte att de skall säljas inom en kort tid. De faktiska omständigheterna kan i efterhand indikera att så var fallet.

I rättsfallen har bedömningen förenklats genom att bolagen själva angett att syftet varit att bedriva värdepappersrörelse. Kan påståendena ha haft någon självständig betydelse? Det kan inte utläsas av fallen, men man kan anta att det, om än marginellt, kan ha underlättat domstolarnas ställningstagande. Sannolikt torde påverkan dock inte ha varit särskilt stor eftersom det rörde sig om påstådda syften som inte kunde styrkas av andra objektiva omständigheter än bolagsordningar, vilka ju ofta enkelt kan ges det innehåll som är lämpligt.

8. *Sammanfattningsvis* är det svårt att mer bestämt ange hur olika faktorer bestäms och vägs mot varandra. Det torde vara klart att fysiska personer praktiskt sett normalt inte kan bedriva värdepappersrörelse. Det är likaså klart att aktiebolag ansetts kunna bedriva värdepappersrörelse även om värdepappershandeln enbart sker på börs. Här för krävs att verksamheten består av omfattande kortsiktiga affärer som bedrivs kontinuerligt.

Problemet är främst att precisera innebörden av kortsiktiga affärer. I nästa avsnitt skall diskuteras indikationer för kortsiktighet i form av omsättningar i relation till omsättningsbart kapital (lagret), eftersom det är en av de få i praxis redovisade omständigheterna som kan användas som indikation på kortsiktighet.

4 Ytterligare om bedömningen; omsättningshastighet

1. I praxis torde en *helhetsbedömning* av aktiebolagens verksamheter ha företagits, där flera olika omständigheter beaktats. Vissa omständigheter är säkert viktigare än andra och många samverkar för att ge samma intryck. Kortsiktighet torde vara den enskilt viktigaste omständigheten.

2. Ju högre *omsättningen* under ett år är i förhållandet till värdet på de värdepapper som kan omsättas, ju kortare kan innehavstiden för alla eller delar av dessa värdepapper antas vara. Normalt beräknas ett relationstal mellan omsättningen respektive värdepapperslagret för att få en indikation på hur omfattande omplaceringarna varit i en verksamhet. Detta är standard för institutionella kapitalförvaltare och normalt återfinns sådana uppgifter exempelvis i de offentliga årsredovisningarna för värdepappersfonder.²² Fondbolagens förening har utarbetat en standard för beräkningen som här återges något förenklad:

”Mått på den andel av fonden som omsatts under perioden. Det beräknas som den lägsta summan av köpta och sålda värdepapper dividerat med den genomsnittliga fondförmögenheten.”²³

²¹ I RÅ 1988 ref. 45 II anges explicit att varaktighet och regelbundenhet förelåg i handeln.

²² Några aktuella sammanställningar av sådana tal uppges inte finnas hos relevanta branschorgan.

²³ Täljaren utgörs av det lägsta beloppet för köp respektive försäljningar under året för att neutralisera nettopåverkan av in- och utträden ur fonden under året.

Fondförmögenheten visar värdet på de värdepapper som kan omsättas, och optimalt skulle genomsnittsvärdet behöva beräknas på dagsvärden för hela året. I standarden anges att beräkningen kan ske som medelvärdet av ingående fondförmögenhet plus fondförmögenheten den sista i varje månad (13 observationer). Så utförliga uppgifter finns inte i rättsfallen. Där framgår ofta omsättningens storlek, medan däremot den genomsnittliga sysselsatta förmögenheten inte alls eller endast överslagsvis framgår.

Det *rättsfall* som ger bäst underlag för en beräkning är RÅ 1986 ref. 53 eftersom omständigheterna där redovisas för flera år. Genomsnittsförmögenheten kan då beräknas med två observationer per år, till skillnad från övriga fall där bara en observation ges.²⁴

För 1981/82 var omsättningen 173 tkr resp. utgående bokfört lager 121 tkr, 1982/83 8,6 mkr resp. 3,2 mkr och 1983/84 16,8 mkr resp. 10,5 mkr.

"Omsättningshastigheter" kan beräknas sålunda:

1981/82: $0,173/0,121 = 1,4$. Talet är mindre tillförlitligt då uppgift om ingångslager och verksamhetsperiod saknas.

1982/83: $8,6/((12+3,2)/2) = 5,04$.

1983/84: $16,8/((3,2+10,5)/2) = 2,45$.

I övriga rättsfall kan "omsättningshastigheter" oftast bara beräknas på grundval av *en* observation om förmögenhetens storlek vid årets slut. Det kan innebära en rimlig approximation, men risken finns att förmögenheten ökat/minskat kraftigt under året varvid siffran kan bli missvisande.²⁵ Med dessa reservationer redovisas nedan helt kort angiven omsättning, lagervärde samt därav av mig beräknat relationstal (omsättning/lagervärde) för de rättsfall där dessa uppgifter angivits:

	<i>Omsättning</i>	<i>Lager</i>	<i>O/L</i> ²⁶
RÅ 1988 ref. 45 II	13,6 mkr	2,9 mkr	4,7 ggr
RÅ 1988 not 274, år 1980	1,6 mkr	0,7 mkr	2,7 ggr
år 1981	4,2 mkr	1,4 mkr	4 ggr ²⁷
RÅ 1992 not 575	20,6 mkr	6 mkr ²⁸	3,4 ggr

I övriga rättsfall²⁹ om värdepappersrörelse finns inte dessa omständigheter alls angivna eller också är bara omsättningen redovisad: RÅ 1988 ref. 45 I, RÅ 1988 not 273, 275, 276, RÅ 1989 not 284 och RÅ 1998 not 270 (det egna kapitalet uppges omsatt 10 ggr, vilket inte behöver innebära att $O/L = 10$).

Trots den osäkerhet som föreligger torde den slutsatsen kunna dras av genomgången att lagervärdet generellt har *omsatts flera gånger per år*.³⁰

3. *Sammanfattningsvis* kan sägas att bedömningen i praxis ovan har gällt verksamhet som bedrivits i aktiebolagsform och som bestått enbart av handel över börs, och som bedömts

²⁴ En annan begränsning i detta rättsfall är att det endast anges bokförda värden, medan marknadsvärden borde användas. På grund av den ganska snabba omsättningen bör dock skillnaden inte vara så stor.

²⁵ Även i 1986 års fall kan inte uteslutas att sådana variationer skett under året, men eftersom trenden är uppåtgående hela tiden är värdena nog tämligen representativa.

²⁶ Beloppet i kolumnen omsättning dividerat med beloppet i kolumnen lager.

²⁷ $4,2/((0,7+1,4)/2) = 4$.

²⁸ Anskaffningsvärde.

²⁹ Här redovisas inte de äldre rättsfall som finns angivna ovan i avsnitt 3 punkt 1.

³⁰ Som framgått ovan är i RÅ 1986 ref. 53 O/L -talet för 1981/82 1,4. Något värde för det ingående lagret fanns dock inte att beakta. Hade lagret ökat lika mycket under året som det gjorde de två följande åren, skulle talet ha blivit väsentligt högre. Vidare låg tre år till grund för bedömningen.

bestå av "kortfristiga aktieaffärer" där "omsättningen varit betydande och hastig". En hastig omsättning torde normalt visa att kortfristiga affärer görs. Förhållandena torde normalt vara sådana om hela lagret omsätts flera gånger per år. Exakt var denna nivå ligger kan inte sägas.

Den nödvändiga nivån på omsättningshastigheten torde även påverkas av om verksamheten utmärks av andra typiska drag hos en värdepappersrörelse, exempelvis om handeln koncentreras till ett mindre antal aktieslag etc. i taget.

För att bedöma att en verksamhet *inte* är en värdepappersrörelse har ovannämnda karaktäristika naturligtvis betydelse, så att avsaknaden av dem borde innebära att en värdepappersrörelse inte föreligger. Något säkert motsatsslut kan dock inte dras, eftersom det av praxis bara framgår att värdepappersrörelse har förelegat vid ovannämnda omständigheter, men inte när motsatsen är fallet.

5 Ideella föreningar och stiftelser

1. Som inledningsvis angavs har det ofta klart negativa konsekvenser för begränsat skattskyldiga personer om deras kapitalförvaltning skulle klassificeras som värdepappersrörelse.³¹ Frågan är *om* och i så fall *när* en sådan klassificering skulle kunna ske för allmännyttiga organisationer. Först behandlas om de principiella skäl som motiverar inskränkt skattskyldighet för allmännyttiga organisationer utgör skäl för att verksamhet som eljest betecknas som värdepappersrörelse bör medföra skattskyldighet eller ej för allmännyttiga organisationer. Behandlingen fortsätter därefter med utgångspunkt från att skattskyldighet inte säkert kan uteslutas.

Som angetts i avsnitt 3 har i praxis utvecklats två olika normer. Den som tillämpats för fysiska personer innebär att värdepappersrörelse inte föreligger om handeln enbart sker på börs. Den som tillämpats för aktiebolag innebär att även vid enbart renodlad börshandel har värdepappersrörelse ansetts föreligga under de förutsättningar som diskuterats i föregående avsnitt. Först måste därför diskuteras vilken av normerna som kan antas gälla för allmännyttiga organisationer. Eftersom det därvid knappast med säkerhet kan uteslutas att värdepappersrörelse kan föreligga vid enbart börshandel, skall därefter diskuteras hur den bedömning som skett för aktiebolag skulle se ut anpassad till typiska förhållanden för allmännyttiga organisationer.

2. Först diskuteras således om *syftena* för den *begränsade skattskyldigheten* för allmännyttiga organisationer motiverar att sättet för kapitalets förvaltning beaktas vid bedömningen av skattskyldighetens omfattning. Dvs. finns det något skäl som motiverar att skattefriheten inte omfattar avkastning av värdepapper om de förvaltas i former som eljest betecknas som värdepappersrörelse.

Inkomst av rörelse är normalt inte undantagen från inkomstbeskattning för allmännyttiga organisationer främst av det skälet att ett undantag skulle kunna medföra konkurrensnedvridningar.³² En skattebefrielse kan nämligen innebära en fördel vid konkurrens om kunder med andra rörelseidkare. Vid en verksamhet som bedrivs utan kunder, vilket är fallet vid handel på börs etc., finns inte en sådan risk. Syftet för begränsningen av skattefriheten motiverar således inte att skattskyldighet skulle föreligga vid någon slags

³¹ Frågan är om en ideell förening som skulle finnas bedriva värdepappersrörelse skulle kunna undslippa beskattning genom bestämmelserna om hävdvunnen finansiering i 7 kap. 7 § IL. Jag har inte haft tid att bilda mig en uppfattning härom.

³² Se SOU 1995:63 s. 93. För allmännyttiga ideella föreningar är rörelsebeskattningen dock inskränkt vid naturlig anknytning till det allmännyttiga ändamålet och vid hävdvunnen finansiering, trots att skattebefrielsen kan leda till viss konkurrenspåverkan. Ett motsvarande undantag finns även för mervärdesskatt där konkurrens-
påverkan torde kunna vara än större.

värdepappersförvaltning utan kundhandel, och det även om omsättningarna eljest skulle betecknas som värdepappersrörelse.

En eventuell skattskyldighet i denna situation framstår därför som sakligt omotiverad, och skulle vara ett resultat av en mekanisk överföring av behandlingen av ett annat subjekt – aktiebolag – som redan där inte har en solid principiell eller rationell grund. Det är ett skäl för att utesluta eller åtminstone begränsa tillämpningen av institutet värdepappersrörelse för allmännyttiga institutioner.

3. Därefter skall diskuteras om stiftelser bör bedömas enligt den *norm* som tillämpas för fysiska personer (krav på handel med kunder) eller den norm som tillämpas för aktiebolag.

Frågan kan eventuellt anses berörd i *RA 1997 not 104*. Förhandsbeskedet gäller klassificering av tillgångar som omsättnings- eller anläggningstillgångar med avseende på avkastningsskatt för en pensionsstiftelse. Synbarligen förekom ingen kundhandel utan endast handel över börs. RR uttalade bl.a.: ”Med hänsyn till den begränsade omfattningen av stiftelsens köp och försäljningar av värdepapper och den praxis som finns står det klart att stiftelsens värdepapper vid en prövning mot definitionen i KL inte kan anses utgöra lager”. RR fann inte heller på annan grund att tillgångarna skulle behandlas annat än som anläggningstillgångar.

RR:s uttalande skulle, tolkat *e contrario*, kunna uppfattas så att stiftelser, åtminstone pensionsstiftelser, kan bedriva värdepappersrörelse utan handel med kunder. Det är alltid osäkert med *e contrario*-tolkningar, eftersom domstolen inte behöver ha tagit ställning till mer än just det fall man uttalade sig om. Detta kan anses framgå av ett liknande uttalande i *RA 1997 ref. 5 II* där SRN, vars bedömning delades av RR, angav att ”Nils J:s ifrågasättande placeringar görs *inte* (min kursivering) inom ramen för en verksamhet avseende handel med värdepapper e.d.”. Nils J var en fysisk person, och den enda kundhandel som förekom torde ha gällt mjölk. Uttalandet bör knappast tolkas *e contrario* så att fysiska personer ansågs kunna bedriva värdepappersrörelse mer generellt. Det torde bara vara ett konstaterande att i det konkreta fallet ingen värdepappersrörelse förelåg. På samma sätt kan det förhålla sig i *RA 1997 not 104*.

Jag anser således att man av *RA 1997 not 104* inte bör dra någon slutsats om huruvida för stiftelsers del värdepappersrörelse kan föreligga mer generellt som för i aktiebolag. Det bör därför vara en öppen fråga om vilken av de två praxisnormerna som gäller för allmännyttiga organisationer. Därför skall kort diskuteras vilka skäl som finns för att tillämpa den ena eller andra normen.

I princip anser jag inte att det finns några systematiska skäl för att den juridisk formen skall påverka bedömningen. Det enda skäl som angetts i förarbeten är i *SOU 1977:86*, se ovan avsnitt 3, ett praktiskt skäl att särskiljningen blir lättare när man bildat ett bolag för verksamheten. Är ett sådant skäl avgörande talar det knappast för att allmännyttiga organisationer är lämpade för att särskilja värdepappersrörelse. De är bildade för allmännyttiga ändamål och kan inte ha värdepappersrörelse som ändamål,³³ och det torde inte ens vara i linje med reglerna om godtagbar placering att bedriva finansieringsverksamheten på ett sådant sätt; se vidare nästa punkt.

En annan möjligen relevant aspekt är vilken av normerna som kan anses vara den normala respektive vilken som är en avvikande specialregel. Enligt min inledningsvis i avsnitt 2 redovisade uppfattning är handel med kunder en grundläggande norm för avgränsning av rörelse. Som vidare angavs i avsnitt 2 finns vissa avvikelser från denna regel vilka enligt min uppfattning kan vara motiverade av väsentliga pragmatiska skäl. Pragmatiska och systematiska skäl talar dock enligt min uppfattning snarast mot en avvikelse vad gäller ideella föreningar och stiftelser; se ovan punkt 2 och nedan punkterna 4 och 5.

Någon säker slutsats om vilken norm som gäller kan dock inte dras.

³³ Noteras kan att medan för ett aktiebolag den inkomstbringande verksamheten är bolagsändamål, är i stiftelser tvärtom dispositionerna av inkomsten ändamålet.

4. Framställningen fortsätter därför med en diskussion med förutsättningen att *normen om att värdepappersrörelse kan gälla även vid enbart handel på börs*. Normen innebär som angetts i avsnitt 3 främst en bedömning av om verksamheten är inriktad på kortsiktiga affärer, bedrivs kontinuerligt etc. Frågan är om denna bedömning skulle påverkas av särskilda förhållanden typiska för allmännyttiga organisationer. Det gäller dels typiska institutionella förhållanden som utgör skäl för att presumera att *syftet* med kapitalförvaltningen normalt är *långsiktigt*, dels om faktiska omständigheter typiskt sett skiljer sig från vad som kan gälla i ett aktiebolag. Dessa frågor behandlas i nämnd ordning.

Det finns några *institutionella förhållanden* som typiskt sett får anses innebära en presumption för att kapitalförvaltningen bedrivs med en långsiktig inriktning. De är tydligast i stiftelserna, men i praktiken torde motsvarande gälla även för de flesta ideella föreningar:

– *Stiftelseförordnandena* innebär normalt att kapitalförvaltningen måste bedrivs i ett mycket långsiktigt, ofta evigt perspektiv. Stiftelseförordnanden kan i detta avseende normalt inte ändras, till skillnad från vad som gäller exempelvis för en bolagsordning i ett aktiebolag. Motsvarande torde normalt gälla även för ideella föreningar.

– I 2 kap. 4 § *stiftelselagen* anges att stiftelsens förmögenhet skall vara "placerad på ett godtagbart sätt", om inte annat följer av stiftelseförordnandet. I prop. 1993/94:9, s. 122, anges en rad faktorer som därvid skall beaktas: trygghet mot nominella förluster, skydd mot realvärdeurholkning, avkastning, möjlighet till realvärdestegring och möjlighet till omplaceringar utan tidsutdräkt. Kapitalförvaltningen bör för att så långt som möjligt uppnå dessa mål bedrivs på ett ganska ambitiöst sätt. Vad detta innebär mer konkret är svårt att säkert ange. En uppfattning är att kapitalet skall vara välfördelat på olika slag och sorter av värdepapper.³⁴ Det torde normalt motsvara en sådan förvaltning som erbjuds av institutionella kapitalförvaltare direkt eller i värdepappersfonder. Det kan anses vara en traditionell form för kapitalförvaltningen, som normalt bedrivs långsiktigt.

Motsvarande lagbestämmelse finns inte för ideella föreningar, men en liknande norm bör tillämpas.

– Stiftelser kan ofta på grund av föreskrifter i stiftelseförordnandet endast disponera över *löpande avkastning*.³⁵ Realisation av kapitalvinster är därför ofta inte ett intresse i sig. Därav följer att det bör kunna föreligga en presumption för att försäljningar sker i omplaceringssyfte.

Vad som gäller för ideella föreningar är jag mer osäker på. Förhållandena är troligen likartade, men det kan vara vanligare att stadgarna medger viss disposition över kapitalvinster.

Det finns alltså ett par omständigheter som talar för att allmännyttiga organisationers värdepappersförvaltning kan presumeras normalt ske med ett långsiktigt strategiskt syfte. Vid en bedömning av genomförda affärer bör det motivera att kraven ställs högre, än vad som normalt gäller för aktiebolag, på omständigheter som skall visa att affärerna inte är långsiktiga.

5. De *faktiska omständigheter* som redovisades i rättsfallen i avsnitt 3 torde skilja sig väsentligt från normala kapitalförvaltningar i allmännyttiga organisationer. En normal kapitalförvaltning i en allmännyttig organisation med ett större kapital kan ha följande utseende:³⁶

Placeringarna omfattar såväl aktier, fördelat på svenska och utländska värdepapper, som räntebärande fordringar, fördelat på korta och långa fordringar. Riskspridning uppnås genom ett välfördelat innehav med kanske ett 30–50-tal svenska aktier plus liknande spridning på utländska aktier.³⁷

³⁴ Se Isoz, *Stiftelselagen* En kommentar, Stockholm 1997, s. 66.

³⁵ Se Melz, *Kapitalanvändning i avkastningsstiftelser*, Juridisk Tidskrift 1998–99 s. 124–148.

³⁶ Beskrivningen bygger inte på några systematiska studier utan på spridda informationer.

³⁷ Av praktiska skäl torde ofta utländska värdepapper inte innehas direkt utan genom andelar i värdepappersfonder.

I en sådan förvaltning finns det fler strategiskt motiverade skäl för omsättningar som inte har någon motsvarighet i den typ av värdepappershandel som beskrivits ovan för aktiebolag. Omplaceringar i en kapitalförvaltning sker normalt i syfte att portföljen skall ha en för rådande och förväntade omständigheter lämpad sammansättning. Detta innebär omplaceringar av olika slag, dels på "makronivå" – ökad/minskad aktieandel, ökad minskad/utlandsandel etc. – dels på mikronivå – förändrad andel av vissa branscher och enskilda aktier. Omsättningarna gäller inte bara aktier utan även fordringar.³⁸

Slutsatsen av detta är endast att det finns många *olika* skäl som motiverar omsättningar av värdepapper i en förvaltning av detta slag, och som inte har någon motsvarighet i aktiebolagshandelsfallen.

6 Avslutande synpunkter

1. Värdepappersrörelse är en företeelse som hittills i huvudsak torde ha uppfattats så att fysiska personer knappast kan beröras av den och att aktiebolag kan användas för att etablera en värdepappersrörelse med vissa för ägarna önskvärda rättsverkningar, idag främst avseende förmögenhetsskatten.³⁹ För allmännyttiga organisationer är nog den allmänna uppfattning att de inte reellt sett berörs av företeelsen. I förarbeten,⁴⁰ RSV:s handledningar⁴¹ etc. och litteraturen har hittills inte värdepappersrörelse berörts annat än i samband med aktiebolag. Det kan åtminstone tas som tecken på att de möjliga rättsföljderna för allmännyttiga organisationer av värdepappersrörelse inte upplevs som närliggande.

2. Av skälen för begränsad skattskyldighet för *allmännyttiga organisationer* följer knappast något motiv till att försöka skilja ut en del av förmögenhetsförvaltningen och klassificera den som skattskyldig värdepappersrörelse. Jag anser inte heller att några andra grundläggande skäl finns härför och ett klagande härom borde helst ske genom *lagstiftning*.⁴²

Det finns dock redan möjligheter att i *rättstillämpningen* åstadkomma detta genom att tillämpa det krav på kundhandel som uppställdes i RÅ81 1:4. Även om man inte skulle dela min uppfattning att detta krav är ett uttryck för en grundläggande norm, finns tillräckliga pragmatiska skäl för att välja en sådan rättstillämpning.

Det finns även mer generella skäl, med relevans även för aktiebolag, att inskränka tillämpningsområdet för värdepappersrörelse. Skälen för de skillnaderna i rättsföljder som föreligger mellan kapitalförvaltning och värdepappersrörelse framträder inte klart och övertygande. Istället framstår skillnaderna som en *neutralitetsbrist*. Det torde gälla såväl lagernedskrivningen som förmögenhetsbeskattningen. Nedskrivningsrätten motiveras av kursfallsriskerna i värdepapperslaget, men frågan är hur mycket större de är i ett värdepapperslager än i långsiktiga värdepappersinnehav som även de kan drabbas av stora och plötsliga värdefall. Jag vet inte, men känner mig inte övertygad. Att förmögenhetsbeskattningen av aktier etc. är tämligen principlöst utformad och har allvarliga neutralitetsbrister, behöver knappast utvecklas närmare. Av förutsebarhetsskäl bör dock en eventuell sådan förändring ske endast genom lagändring, helst i samband med en större reformering/avskaffande av förmögenhetsbeskattningen, i den mån den skulle omfatta aktiebolag.

³⁸ Det kan noteras att en portfölj korta räntepapper oundvikligen medför en hastig omsättning (normalt var tredje månad, dvs. portföljen omsätts i snitt fyra gånger på ett år). Det är dock en ofrånkomlig följd av att dessa papper normalt har en löptid på 90 dagar.

³⁹ För investmentföretag kan värdepappershandel däremot eventuellt få negativa konsekvenser.

⁴⁰ Se exempelvis SOU 1977:86 s. 319 ff. och prop. 1980/81:68 s. 178 där inte några andra rättsföljder än nedskrivning av värdepapperslager nämns. Inte heller i SOU 1995:63 Översyn av skattereglerna för stiftelser och ideella föreningar synes frågan beröras; se närmast s. 92 ff.

⁴¹ Se Handledningen för stiftelser och ideella föreningar utgåva 2, närmast s. 43 f.

⁴² Det skulle kunna ske inom ramen för företagsskatteutredningen som utreder beskattningen av byggnadsrörelse etc.

3. Till dess frågan klarlagts genom praxis eller lagstiftning bör man utgå ifrån att det inte är uteslutet att ideella föreningar och stiftelser kan anses bedriva värdepappersrörelse vid försäljningar enbart på börs.

Ovan i avsnitt 5 har angetts ett antal skäl för att det bör föreligga en *presumption* för att värdepappersförsäljningar i allmännyttiga organisationer normalt är strategiska omplaceringar för att optimera sammansättningen av långsiktiga innehav. Det bör innebära att man i dessa fall bör ställa högre krav på omständigheter som visar på motsatsen, kortsiktighet i verksamheten, än vad som krävs för aktiebolag.

Vad detta innebär konkret är svårt att säga. I avsnitt 3 har visats att i de fall aktiebolag bedömts bedriva värdepappersrörelse torde de ha omsatt lagret flera gånger per år. I praktiken torde det endast i undantagsfall förekomma att allmännyttiga organisationer överskrider en sådan nivå, varför praktiskt sett kanske inte något större problem föreligger. Det finns dock inte någon praxis som anger att detta är den lägsta nivån, varför det inte går att helt säkert ange detta som en gräns.

4. Beskattningskategorin värdepappersrörelse vid enbart börshandel svarar enligt min uppfattning inte mot något egentligt behov. Det gör det svårt att finna utgångspunkter för en diskussion om dess *avgränsning*. Av förutsebarhetsskäl kan det dock finnas anledning att förorda någon slags normalavgränsning för det fall värdepappersrörelse antas vara en möjlig företeelse. Omsättningshastighet torde vara den enda omständighet som lämpar sig för som en mer standardiserad utgångspunkt för bedömningen.

För aktiebolagsfallen torde man i linje med ovan refererad praxis från åttiotalet inrättat sig efter att där angiven omsättningshastighet är en miniminivå. Det är lämpligt att av rättssäkerhetsskäl motsvarande bör gälla för de rättssubjekt som – om värdepappersrörelse anses kunna föreligga för dem – drabbas av negativa rättsverkningar. Avsaknaden av praxis med motsatt innebörd kan även utgöra ett visst stöd för att ett sådant ställningstagande tentativt och implicit kan ha företagits i rättstillämpningen.

Det skulle innebära att i linje med praxis gränsen skulle vara åtminstone ca 2. Denna gräns skulle sedan kunna frångås något med hänsyn till övriga faktorer såsom om man handlar i ett färre antal aktier eller i en välfördelad portfölj. Det bör även noteras att kravet på kontinuitet i verksamheten bör innebära att en värdepappersrörelse inte anses föreligga bara för att nivån överskridits ett eller några enstaka år.

Även om det i praktiken sällan bör ha intresse, bör av i avsnitt 5 angivna skäl gränsen för allmännyttiga organisationer ligga något högre nivå än den angivna.

Det skall slutligen noteras att skälen för att företa omsättningar har ökat jämfört med situationen på 1970–80-talen som större delen av praxis avser. De kraftigt ökade svängningarna (volatilitet) på börserna ökar omplaceringsanledningarna. Vissa år såsom 1999 och 2000 har varit särskilt svängiga. Det är inte bara ett börsbeteende, utan förändringstakten i hela ekonomin är högre än förut. Företagens karaktär, tillverkningsinriktning och framtidsutsikter ändras allt snabbare. Diskonteringen av ändrade framtidsutsikterna omfattar en längre tidshorisont och sker med en betydligt lägre diskonteringsränta nu än på 80-talet och tidigare. Allt detta gör att även vid långsiktiga strategiska placeringar, skäl som motiverar omplaceringar uppkommer oftare än förr. Jämförelser med verksamhet för 10–30 år sedan måste därför antagligen modifieras.⁴³ Det kan motivera att kortsiktighet och nivå på omsättningshastighet bör ha en något annan – högre – nivå idag än då rättspraxis tillkom.

Peter Melz är professor i finansrätt vid juridiska institutionen, Stockholms universitet.

⁴³ Jfr Jansson SST 2000 s. 789.